

КРАМАР Тетяна,

к. філос. н., старший викладач кафедри філософії, соціології та політології
Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: t.kramar@knute.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5819-3210>

ПРИРОДА ІНДИВІДУАЛЬНОГО: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Проаналізовано історичні етапи розвитку та становлення поняття "особистість", окреслено смислове поле індивідуального у соціально-філософській традиції. Проведено системний аналіз змісту, основних механізмів формування та взаємодії індивідуального і соціальної системи. Встановлено, що індивідуальне слід досліджувати у контексті аналізу сформованості особистості, інтегрованої у соціальну систему, яка є суб'єктом соціальних процесів і реалізує свій внутрішньоіндивідуальний смисл.

Ключові слова: індивідуальне, соціальна система, особистість, атомарне, суплементарне.

Крамар Т. Природа індивідуального: історико-філософське измерение. Проанализированы исторические этапы развития и становления понятия "личность", очерчено смысловое поле индивидуального в социально-философской традиции. Проведен системный анализ содержания, основных механизмов формирования и взаимодействия индивидуального и социальной системы. Установлено, что исследования индивидуального следует осуществлять в контексте анализа сформированности личности, интегрированной в социальную систему, которая является субъектом социальных процессов и реализует свой внутреннеиндивидуальный смысл.

Ключевые слова: индивидуальное, социальная система, личность, атомарное, суплементарное.

Постановка проблеми. Біологічна, соціальна, психологічна складові природи індивідуального тісно пов'язані між собою і доповнюють одна одну. Тому серед науковців не існує чіткої позиції щодо домінування однієї складової над іншими. Проблема визначення сутності природи індивідуального знаходиться у предметному полі багатьох антропологічних наук і розглядається у міждисциплінарній площині, особливо змістовними є дослідження на перетині соціальної філософії, філософської антропології та соціальної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуки змісту та обґрунтування поняття індивідуального крізь призму сьогодення розкриваються в працях: В. Вандишева, О. Переломової [1], Т. Ковальова [2],

В. Лозового [3] та ін. Проблему індивідуального, яка постає самодостатньою цінністю невід'ємної складової соціального буття людини, що є визначальною основою побудови соціальних систем, розглядають І. Пухта [4], П. Содомора [5], О. Чумакова [6] та ін.

Таким чином, **метою** цієї статті є аналіз природи індивідуального та визначення його складових.

Основні *завдання* цього дослідження: розкрити проблему природи індивідуального; дослідити процес реалізації індивідуального в межах соціальної системи; обґрунтувати взаємозв'язок індивідуального та соціального в процесі становлення особистості.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використано методи порівняння, аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Вивчаючи основні розроблені у межах філософії, соціології та психології теорії, які розглядають протилежні погляди на природу індивідуального в особистості з метою визначення його змісту і форм реалізації, варто зосередити увагу на теоріях, в яких здійснено комплексний аналіз досліджуваної проблеми, зокрема у психоаналізі, гуманістичній психології, екзистенційній філософії та феноменологічній школі.

За теорією психоаналізу рушійною силою, мотивами поведінки людини в соціумі є несвідомі біологічні потяги та інстинкти. З. Фрейд, аналізуючи помилкові дії та сновидіння, дійшов висновку, що душевний стан людини зумовлюється співвідношенням, з одного боку, несвідомого, зокрема інстинктів, потягів, імпульсів, і свідомого, з іншого. Останнє є результатом впливу соціального оточення [7, с. 213–215]. А відтак, боротьба між ними завжди драматична і призводить до конфліктів людини із суспільством.

У теорії З. Фрейда в єдності та взаємозалежності представлені три структурні компоненти як природи індивідуального зокрема, так і особистості у цілому: *Id*, *Ego*, *Superego*. *Id*, біологічна складова, є інстинктивним ядром індивідуального, містить у собі рефлекторні реакції і первинні уявлення людини з метою задоволення інстинктивних потреб. *Ego*, психологічна складова, розкривається за принципом реальності та являє собою раціональну частину особистості, у царині якої розробляється план дій для задоволення прагнень *Id* у рамках обмежень соціальної системи. *Superego*, соціальна складова, формується в особистості у процесі розвитку її індивідуального і виражається у такій формі, як моральність людини [7, с. 314–316]. Таким чином, біологічна складова розкривається у теорії психоаналізу як чинник, який відіграє основну роль у розвитку індивідуального, адже інстинктивні потреби *Id* стають поштовхом для формування і становлення *Ego* і *Superego*, хоча її існування неможливе без соціальної і психологічної складових.

Розвиваючи вчення З. Фрейда, К. Юнг розглядав індивідуальне особистості як складне структурне явище, яке поєднує в собі *індивідуальне несвідоме* і *колективне несвідоме*. Певні есенційні прояви

людського життя визначаються їх усвідомленим змістом несвідомого. Але, на відміну від особистісного несвідомого, зміст якого полягає в емоційних комплексах, що утворюють інтимне душевне життя, змістом колективного несвідомого виступають *архетипи* – несвідомі відображення інстинктів, певна універсальна модель несвідомого психічного життя. Виявлення архетипів можливе, за К. Юнгом, за умов реалізації індивідуальної свободи, зокрема він стверджує, що архетип – це фігура (чи то демона, чи людини, чи події), яка повторюється протягом історії скрізь, де вільно виявляється творча фантазія [8, с. 283]. Отже, у контексті вчення про архетипи індивідуальність визначається як запорука вияву соціальної свободи. Архетип "тіні", на відміну від архетипу "персони", який включає всю множину соціально детермінованих ролей індивіда, якраз містить у собі агресивні імпульси, пристрасті, які є передусім джерелом індивідуальної свободи та творчого життєвого начала.

К. Юнг здійснив типологізацію характерів людини, взявши за основу поділу спрямованість індивідуальної природи особистості на *зовнішній або внутрішній світ* (для цього він увів у науковий обіг дихотомічні поняття "екстраверсія – інтроверсія") та переважання однієї з двох спрямованостей у таких психічних функцій, як мислення, почуття, відчуття, інтуїція. Проте така класифікація не пояснює природи індивідуального, однак уявлення про психологічні типи відкриває шлях до кращого розуміння людської індивідуальності у контексті соціальної свободи.

Розглядаючи проблему розвитку індивідуального в особистості, К. Юнг наголошував на прагненні людини до самореалізації, розкриття індивідуального, притаманного лише їй змісту шляхом досягнення рівноваги та інтеграції різних складових особистості. Динамічний та еволюціонуючий процес інтеграції багатьох внутрішньоособистісних сил і тенденцій К. Юнг розкриває в *концепції індивідуації*, яка полягає у реалізації людиною своєї унікальності, неповторності, індивідуальності [2, с. 26]. Аналізуючи концепцію індивідуації, Л. Х'елл та Д. Зіглер акцентують увагу на положенні К. Юнга про те, що саме архетип самості стає центром особистості, що дає змогу індивіду врівноважити низку протилежних якостей, які, власне, входять до складу особистості як єдиного головного цілого. Це призводить до вивільнення енергії, необхідної для подальшого особистісного зростання [9, с. 48–52]. Відтак, процес індивідуації дає змогу індивідуальному стати центром особистості, а це, у свою чергу, допомагає індивіду самореалізуватися, розкрити внутрішньоіндивідуальний зміст свого "Я". Отже, К. Юнг, на відміну від З. Фрейда, розглядав індивідуальне в особистості як результат взаємодії вроджених передумов та прагнення до самореалізації.

У своїй праці "Втеча від свободи" Е. Фромм, аналізуючи *взаємозв'язок структури індивідуального з певними соціальними факторами*, демонструє, яким чином відповідні соціокультурні впливи взаємодіють з унікальними індивідуальними потребами в процесі саморозвитку та

розгортання індивідуального [10]. Е. Фромм досліджував особливий вид взаємовідносин "індивід – суспільство", який він дефініював як *відчуження*, "негативна свобода" (свобода "від"). Для нього характерна втрата індивідом зв'язків з оточуючим соціокультурним світом та з іншими індивідами зокрема. У такому стані спостерігається пригнічення людини, яка прагне подолати відчуження посиленням комунікативних зв'язків. Але в існуючій соціокультурній реальності індивід не здатен реалізувати ці прагнення, що призводить його до *стану усамітнення*. Діалектичне сполучення біологічного та соціального в індивіді у концепції Е. Фромма показало характер двоїстої природи індивіда, який водночас прагне до утвердження власної незалежності, заперечуючи усю систему соціокультурних детермінант, і також прагне позбутися власної автономності. А відтак, це призводить до стану відчуження як фатальної основи міжособистісних стосунків. Зміст життєдіяльності індивіда, за Е. Фроммом, визначається його внутрішньою настановою на буття чи володіння. Він вказує, що лише модус буття має своїми передумовами незалежність, свободу і наявність критичного розуму [11]. Подолання відчуження можливе лише самим індивідом через виявлення ним любові до інших, віру у себе і через формування вміння відчувати єдність з усім існуючим. Таким чином, розкривається складна діалектика взаємозалежності соціального та індивідуального. Особистість, реалізуючи сутність індивідуального, одночасно потребує приналежності до соціальної групи, яка не завжди сприяє самореалізації індивіда, але містить потенційні сфери для цілепокладання.

Американсько-німецький філософ, психолог, неофрейдист Е. Еріксон вважав, що розвиток індивідуального в особистості зумовлюється соціальним світом, а не біологічними чинниками, між особистістю та суспільством немає антагонізму [12, с. 232]. У контексті "я-психології" Е. Еріксон акцентує увагу, що *Его* являє собою автономну систему, яка взаємодіє із довкіллям за допомогою таких складових, як сприйняття, увага, пам'ять і мислення, а ключовою властивістю індивіда, яка визначає характер цієї взаємодії, є "*ідентичність особистості*". Саме вона вказує на взаємозв'язок індивідуального особистості та її соціального оточення. Ідентичність розкривається через спрямованість на реалізацію індивідуального, з одного боку, та приналежність до певної соціальної групи, з іншого. Відтак, ідентичність містить у собі необхідність визначення індивідом власної цінності, відповідних групі соціальних ролей та визнання свого призначення. З позиції Е. Еріксона, основним напрямком саморозвитку *Его* як психологічної складової природи індивідуального, що виступає як автономна структура індивідуального в особистості, є соціальна адаптація. Е. Еріксон відійшов від основної ідеї З. Фрейда, який вважав, що *Его* бореться, намагаючись вирішити конфлікт між інстинктивними потягами (біологічна складова) та моральними обмеженнями (соціальна складова). Е. Еріксон доводив, що *Его* –

автономна система, яка самостійно, незалежно від соціокультурних детермінант, взаємодіє з реальністю. За теорією Е. Еріксона, *Его* проходить у своєму розвитку відповідні життєві, універсальні стадії, послідовне розгортання яких постає результатом взаємодії біологічного дозрівання особистості з розширенням простору її соціальних зв'язків сферою вияву соціальної свободи.

Представники філософії *екзистенціалізму* акцентували увагу на унікальності особистого, індивідуального досвіду конкретної людини. Виходячи з цього, екзистенціалісти головним для аналізу проблеми унікальності та неповторності особистості визначали забезпечення відповідності існування у світі внутрішній природі індивідуального.

Засновник *логотерапії* як методу екзистенційного аналізу В. Е. Франкл у праці "Людина у пошуках смислу" визначав основним прагненням людини необхідність *осягнути смисл власного існування*, ставлячи, водночас, під сумнів існування смислу взагалі [13]. Нездатність здійснення цього прагнення спричиняє в індивіда душевний стан екзистенційного вакууму. Проте пошуки індивіда смислів власного існування завдяки його відкритості до світу здійснюється через *самотрансценденцію*. Такий процес, за В. Франклом, реалізовується через розкриття і розвиток *власного індивідуального та індивідуального іншого*. Самотрансценденція людського існування пояснюється тим фактом, що індивідуальне буття завжди орієнтоване на те, що не є ним самим, на щось чи когось: на смисл, який необхідно здійснити, чи на іншу людину, до якої ми тягнемось з любов'ю [13, с. 29]. Відповідальність за пошук власних смислів та смислів "інших" приводить до утвердження індивідуальної свободи, знімає пряму дію соціальної детермінованості, діалектично виявляючи нові види та форми соціальної свободи.

Таким чином, *вплив екзистенційної філософії* на дослідження соціально філософської та соціально психологічної наук щодо виявлення природи індивідуального у контексті реалізації соціальної свободи, певною мірою протиставляючись фрейдизму, полягав у наголошенні на прагненні особистості до самореалізації, до незалежної реалізації індивідуального, розкриття сутності людського в ній. Зокрема, проголошується основна теза *гуманістичної психології*: особистість є унікальною цілісною системою, відкритою до самоактуалізації. А відтак, у предметному полі досліджень гуманістичної психології актуалізувалась необхідність цілісного вивчення особистості, акцентуючи увагу на значенні довільності поведінки, ролі справжніх духовних цінностей і переконань у процесі її становлення в суспільстві.

Виявлення *природи індивідуального у контексті соціальної свободи* на зрізі соціальної філософії та соціальної психології знайшло своє відображення у наукових розвідках напряму гуманістичної психології. Визначаючи необхідність комплексного вивчення особистості як певної цілісності, представники цього напряму, визнаючи унікальність

кожної особистості, намагалися не обмежуватися лише певними статистичними узагальненнями, але й здійснювати одиничні аналізи. Відтак, у центрі досліджень постають переживання особистістю як соціальної реальності, як даності, так і індивідуальних переживань у процесі саморозгортання індивіда у цій реальності. Індивідуальне аналізується у контексті розвитку як цілісного процесу становлення особистості, яка на основі сенсожиттєвих та ціннісних установок у процесі саморозвитку та самореалізації володіє певною мірою свободою від соціальних детермінант.

Один із засновників гуманістичної психології К. Роджерс у контексті розробки "Я-концепції" основною характерною рисою кожної людини визначив її здатність до індивідуального самовдосконалення, яка виявляє свій потенціал через індивідуальну відкритість для досвіду, гнучкість, вдосконалення людського "Я" [14, с. 112–118]. Індивід має вроджені прагнення до самоактуалізації, самозбереження та вираження власної унікальності, акумулюючи життєтворчі потенції. На основі цих вроджених прагнень постулюється основне завдання особистісного розвитку: розкриття власної індивідуальності, реалізації індивідуального у соціальній реальності. За цією теорією індивід у процесі накопичення соціального досвіду формує власні світоглядні позиції, розкриваючи глибоко індивідуальний, внутрішній потенціал.

К. Роджерс стверджував, що єдиною реальністю, з точки зору розуміння людини, є суб'єктивна реальність, яка постає для неї як індивідуальний світ переживань. Центральне місце в теорії К. Роджерса відводиться "Я-концепції", яка визначається вченим як *інтегральний механізм саморегуляції поведінки людини*. "Я-концепція" за характером дії може бути для кожного індивіда позитивною, негативною та амбівалентною (суперечливою). "Я-концепція" формується індивідом у процесі його взаємодії з навколишнім середовищем. Власне, ця концепція, за К. Роджерсом, є найважливішим персонологічним конструктом. За цією теорією, міра задоволеності індивіда власним життям залежить від рівня співвіднесеності його досвіду, "реального Я" та "ідеального Я". При виникненні конфлікту між життєвим досвідом та ідеальним конструктом "Я-концепції", тобто між уявленням про себе та соціальним досвідом, утверджується відчуття неконгруентності (невідповідності). Відбувається діалектична взаємодія та, відповідно, взаємодетермінація соціального та індивідуального. Соціальна свобода формується через утвердження індивідуальної свободи, але, на думку К. Роджерса, "свобода бути собою – це свобода з лякаючою відповідальністю, і людина рухається у напрямку до неї обережно, з острахом, спочатку без усякої впевненості в собі" * [14, с. 222]. Таким чином, *феноменологічний напрям теорії особистості* підкреслює ідею про те, що поведінку людини

* Усі цитати з іншомовних джерел наводяться у перекладі автора статті.

варто розглядати лише в межах її суб'єктивного (індивідуального) сприйняття, тобто внутрішня (суб'єктивна, індивідуальна) система людини відіграє головну роль у зовнішньому пізнанні дійсності. Тому соціальна дійсність розглядається як реальність, яка усвідомлюється й інтерпретується людиною у кожен конкретний момент часу.

Австрійський філософ, психолог А. Адлер у контексті розробленої ним *індивідуальної теорії особистості* виходив з того, що кожний спрямований на розкриття внутрішнього, глибоко індивідуального змісту прояв життєвої активності особистості не можна розглядати в ізоляції, а лише у тісному зв'язку із соціальною системою [9, с. 221–230]. Індивідуальне, за А. Адлером, – це неподільне ціле, яке характеризується передусім неповторною єдністю мислення, відчуттів, дій у кожному прояві особистості.

А. Адлер акцентував увагу на ролі спадковості й навколишнього середовища у формуванні індивідуального, але при цьому він не зводив зміст індивідуального виключно до продукту цих двох впливів. Він вважав, що всі індивіди володіють власним індивідуальним началом (творчою силою), яке й забезпечує можливості реалізації свободи, розпоряджатися своїм життям, а відтак, свобода, що постає як усвідомлена індивідуальна активність, є визначальною основою розвитку людини [15, с. 424].

А. Адлер розглядав індивіда не лише як певну ізольовану від суспільно-історичних відносин цілісну систему соціальних взаємозв'язків, але також як інтегровану складову великих соціальних систем – сім'ї, нації, суспільства і т. п. Однією з ключових позицій теорії А. Адлера є твердження, що розвиток індивіда детермінується соціально-історичними умовами, а отже, сутність природи індивідуального аналізується передусім у контексті соціальних взаємовідносин, в яких здійснюється його саморозвиток. Більше того, кожен індивід має, за А. Адлером, природне відчуття спільності (самоідентичність, відчуття приналежності до певної групи) або соціальний інтерес. Зміст останнього полягає у вродженості прагнення вступати у необхідні для життєдіяльності соціальні відносини, які ґрунтуються на цілому комплексі взаємодій.

Аналіз основних теорій особистості, розроблених на периферії науково-дослідних розвідок соціальної філософії та соціальної психології, показує, як змінювався акцент домінування і взаємодії трьох основних складових природи індивідуального, – біологічної, психологічної, соціальної. Ці складові нерозривно пов'язані між собою, а у процесі взаємодії між собою вони утворюють специфічну, унікальну, неповторну сутність індивідуального.

З одного боку, очевидно, що людина є частиною живої природи, яка має свої біологічні особливості: генетичний код, стать, колір шкіри тощо. Проте незаперечним є той факт, що людина – істота соціальна,

тому її неповторність, унікальність обумовлена також умовами її суспільного життя. Таким чином, діалектика індивідуального розкривається у специфічному синтезі біологічних задатків і соціальних ознак.

Індивідуальність є тією неодмінною й найважливішою ознакою особистості, яка розкривається через контекст соціальних відносин. І навпаки, поза контекстом системи міжособистісних відносин певні риси індивідуальності, які виявляються несуттєвим для оцінки й передусім самооцінки особистості, не отримують умов для актуалізації та подальшого розвитку.

У постійній активній взаємодії людини зі світом, природою і суспільством здійснюється її індивідуальний розвиток. У кожній з підструктур (індивід – особистість – індивідуальне) розрізняють індивідуальні відмінності, які можна розглядати з точки зору унікальності, неповторності. Але водночас індивідуальні відмінності не можуть виступати критеріями індивідуальності як цілісного утворення, оскільки вона є закритою системою зі складною внутрішньо організованою структурою. Саме в цій структурі й формується взаємовідповідність потенціалів і способів їх прояву, а відтак, самосвідомості й рефлексивних властивостей особистості, складається система властивостей аксіологічного змісту (цінності, домагання і самооцінка).

Вивчення індивідуальності вимагає аналізу її як поліструктурної системи, формування і розвиток якої залежить від наявності умов для їх реалізації у суспільстві. Ознакою вияву людської індивідуальності є активна діяльність індивіда. Певний рівень активності й напруженості творчої діяльності індивіда, яка розкриває певні аспекти її духовного світу, є показником універсальності (всебічності) та цілісності індивідуальності. Останнє виявляється у діяльності індивіда як результат формування суспільно значимих цінностей. Отже, можна констатувати, що індивідуальне постає відповідним змістом, формою та результатом конкретного виду діяльності, що вимагає від індивіда актуалізації його відповідних цій діяльності сутнісних сил. Індивідуальне у діяльності значною мірою зумовлюється як характером виконання окремих операцій чи навіть етапів діяльності, так і специфікою індивідуальних можливостей загалом. Інтеграція цих складових у відкриту систему, яка взаємодіє з оточуючим (біологічним та соціальним) світом, постає специфічною формою діалектичного поєднання реалізації індивідуального і розвитку суспільства.

Таким чином, індивідуальність постає джерелом саморозвитку особистості, визначає міру її автономності та незалежності від зовнішніх соціальних факторів та випадкових обставин, виявляє її свободу у процесі самореалізації. І якщо особистість визначається як соціальна характеристика індивіда з акцентом на ньому як на комплексі властивостей, то індивідуальність є передусім змістовною характеристикою особистості.

Аналіз *соціального змісту індивідуального* актуалізує необхідність розглянути соціальну сферу існування індивіда та розкриття індивідуальних характеристик, специфічних форм взаємовідносин індивіда та соціуму, способів їх інтеграції у соціальну систему. З одного боку, сферою буття індивідуальності постає її внутрішній світ. Він виявляється базисом для формування і подальшого саморозвитку й самореалізації особистості. З іншого боку, у процесі вираження ставлення індивіда до зовнішнього (соціального) світу, зовнішнє, інтеріоризуючись, стає частиною його внутрішнього світу.

Природа індивідуального багатогранна й різноманітна, тому доречно визначити як засадничі такі підходи: *"атомарне" індивідуальне*, яке розуміється як одиничне, тобто як частина від загального; *"суплементарне" індивідуальне* – як доповнення до соціального; *"свобідне" індивідуальне* – як автономний структурний компонент особистості, яка має білатеральну природу.

"Атомарне" індивідуальне характеризується неповторністю форм інтеграції різних за рівнем способів вираженості, але притаманних кожному індивіду універсальних особистісних рис. А відтак, *"атомарне" індивідуальне* розкривається, передусім, через нестандартне світосприйняття і світорозуміння навколишнього світу, через нескінченний вибір особистістю неординарних та неповторних видів діяльності, виявляючи через утвердження автономності індивіда у виборі сфер самореалізації соціальну свободу загалом. *"Атомарне" індивідуальне* через контекст універсальності виявляє оригінальність, нешаблонність, творчість і навіть геніальність у діяльності індивіда як атрибутів свободи.

Специфіка *"суплементарного" індивідуального*, тобто індивідуальне як доповнення до соціального полягає у виокремленні характерних для людської популяції загальних особистісних рис, які виражають загальні тенденції саморозвитку, та водночас визначають властивості, притаманні тільки кожному конкретному індивіду, чий прояв детермінований конкретними випадковими незакономірними обставинами розвитку індивіда. За такого підходу до розуміння ролі індивідуального на перший план виходять загальні закони розвитку особистості та суспільства, у той час як індивідуальне може навіть ігноруватися [16, с. 464]. Індивідуальне постає частковим доповненням до особистості як носія істотних рис. Індивідуальність – це комплекс неповторних, унікальних властивостей, які вирізняють одного індивіда серед інших.

Системний підхід до вивчення сутності особистості загалом та індивідуального зокрема дає змогу розкрити її індивідуальну, внутрішню сутність. Особистість розглядається як структурне утворення, кожен з елементів структури є системою. Лише за умов становлення кожної системи як цілісності може формуватися система вищого рівня структури *"індивід – індивідуальне – особистість"*. Формування

здібностей на основі задатків та сформована потреба у самореалізації постають передумовами для вияву "свобідного" індивідуального, яке реалізується як автономний структурний компонент особистості.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу усіх трьох підходів можна підсумувати, що дослідження індивідуального слід здійснювати у контексті аналізу сформованості особистості, інтегрованої у соціальну систему, яка виступає суб'єктом соціальних процесів (а не їх пасивним спостерігачем) і реалізатором свого внутрішньо індивідуального смислу, виявляючи характер утвердження нею соціальної свободи.

Індивід сприймає й оцінює інших індивідів передусім крізь призму власних індивідуальних уявлень, відповідно до власного індивідуального розуміння ситуації. Утім, таке твердження є певною мірою однобічним та неоднозначним. Оцінка здійснюється через самооцінку і навпаки. Кожен індивід прагне доповнити сприйняття та оцінку спробою побачити себе очима інших. А це, у свою чергу, можливо через визнання ним екзистенційної сутності буття "іншого", унікальності його способу життя, тих відмінностей духовних основ власної культури і культури "іншого". Саме акт цього визнання є джерелом усвідомлення унікальності та власного способу життя як індивідуального.

Таким чином, метою і результатом формування особистості як носія індивідуальної свободи і відкритої нелінійної системи, яка самоорганізовується, є набуття сталості, цілісності та гармонізації окремих складових індивідуального. Тобто індивідуальне визначається як певна цілісність, що інтегрує окремі елементи особистості: фізичні, психологічні, інтелектуальні, соціальні й духовні. Індивідуальне, з одного боку, розуміється як певна цілісна унікальна, неповторна єдність якостей індивіда. А з іншого, це поняття визначає те особливе в індивіді, через яке розкривається його сутність, зміст вияву й утвердження його свободи.

Індивідуальне містить у собі можливості зняти пряму детермінованість біологічного і соціального буття індивіда, воно формує відповідну до існуючої системи соціальних відносин систему світоглядних координат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вандишев В. М., Переломова О. С. Проблема ідентичності в глобальному світі. *Вісник Харківського національного університету імені Каразіна*. 2017. № 56. С. 6-10.
2. Ковальова Т. Теоретичні уявлення про самоактуалізацію у зарубіжній психології (концептуально-модульний огляд). *Вітакультурний млин*. 2012. Модуль 11. С. 24-27.
3. Лозовой В. О., Єрахторіна О. М. Самовиховання, самовдосконалення особистості як засоби становлення та розгортання індивідуальності. *Вісник ННУ імені Ярослава Мудрого*. 2019. № 42. С. 81-95.
4. Пухта І. Проблема людини у постантропологічному дискурсі. *Вісник Львівського університету*. 2018. № 2. С. 69-76. Серія: Філософські науки.

-
5. Содомора П. Філософія свободи в епоху розуміння. *Вісник Львівського університету*. 2019. № 21. С. 42-52. Серія: Філософські науки.
 6. Чумаков А. Н., Королев А. Д. Учитесь быть человеком в глобальном мире (к итогам XXIV Всемирного философского конгресса). *Вопросы философии*. 2019. № 3. С. 15-22.
 7. Фрейд З. Введение в психоанализ; пер. Г. В. Барышниковой. М.: Азбука, 2009. 416 с.
 8. Юнг К. Г. Архетип и символ; сост. и вступ. ст. А. М. Руткевича. М.: Ренессанс, 1991. 304 с.
 9. Хьелл Л. А., Зиглер Д. Дж. Теории личности. СПб.: Питер, 2003. 608 с. Серия: "Мастера психологии".
 10. Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя. Минск: Попурри, 1998. 672 с.
 11. Фромм Э. Пути из большого общества. Проблема человека в западной философии; пер., сост. и послесл. П. С. Гуревича; общ. ред. Ю. Н. Попова. М.: Прогресс, 1988. С. 443-480.
 12. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис; пер. с англ., общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. М.: Прогресс, 1996. 344 с.
 13. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу; пер. з англ. и нем, общ. ред. Л. Я. Гозмана. М.: Прогресс, 1990. 368 с.
 14. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека; пер. с англ., общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. М.: Прогресс, Универс, 1994. 480 с.
 15. Овсянникова О. А., Чаборина Д. А. Основные положения индивидуальной теории личности Альфреда Адлера. *Научные записки ОрелГИЭТ*. 2011. № 2 (ноябрь). С. 424-428.
 16. Слободянюк Л. Індивідуалізм як здійснення індивідуальної свободи людини. Шевченківська весна: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 15-й річниці незалежності України. Вип. IV: у 3-х ч. Ч. I; за заг. ред. О. К. Закусила. Київ: Логос, 2006. С. 464-465.

Стаття надійшла до редакції 02.01.2020.

Kramar T. The nature of the individual: historical and philosophical dimension.

Background. Biological, social, psychological components of the individual's nature are closely interconnected and complementary. The problem of determining the nature of the individual is in the subject field of many anthropological sciences and is considered in the interdisciplinary plane, especially meaningful are the studies at the intersection of social philosophy, philosophical anthropology and social psychology.

The analysis of the recent researches and publications has shown that despite the presence of some scientific achievements, the important scientific and practical problem regarding the nature of the individual and its components remains unresolved.

The aim of the article is to analyze the existing views and offer the author's vision of the nature of the individual, to explore the process of realization of the individual within the social system, to substantiate the relationship between the individual and the social in the process of becoming a personality.

Materials and methods. Methods of comparison, analysis and synthesis have been used in the study.

Results. The analysis of the basic theories of personality, developed on the periphery of research explorations of social philosophy and social psychology, shows how the emphasis of domination and interaction of the three basic components of the nature of the individual – biological, psychological and social has changed. These components are inextricably linked, and in

the process of interaction, they form a specific, unique essence of the individual, which is realized through the following approaches: "atomic" individual, which is understood as a single, that is, a part of the common; "supplementary" individual - as a complement to the social; "free" individual - as an autonomous structural component of a person who has a bilateral nature.

Conclusion. The purpose and the result of the formation of the individual as a carrier of individual freedom and an open, non-linear, self-organizing system is the acquisition of permanence, integrity and harmonization of individual components of the individual. In this sense, the individual is defined as a certain totality that integrates special elements of the individual: physical, psychological, intellectual, social and spiritual. The individual contains the ability to remove the direct determination of the biological and social existence of the individual, it forms a system of ideological coordinates corresponding to the existing system of social relations.

Keywords: individual, social system, personality, atomic, supplementary.

REFERENCES

1. Vandyshev, V. M., & Perelomova, O. S. (2017). Problema identychnosti v global'nomu sviti [The problem of identity in the global world]. *Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Karazina – Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin*, 56, 6-10 [in Ukrainian].
2. Koval'ova, T. (2012). Teoretychni ujavlennja pro samoaktualizaciju u zarubizhnij psihologii' (konceptual'no-modul'nyj ogljad) [Theoretical ideas about self-actualization in foreign psychology conceptual and modular review]. *Vitakul'turnyj mlyn – Vitacultural mill*. Modul' 11, 24-27 [in Ukrainian].
3. Lozovoj, V. O., & Jerahtorina, O. M. (2019). Samovyhovannja, samovdoskonalennja osobystosti jak zasoby stanovlennja ta rozgortannja indyvidual'nosti [Self-education, self-improvement of the individual as a means of becoming and developing the individuality]. *Visnyk Nacional'nogo jurydychnogo universytetu imeni Jaroslava Mudrogo – The Bulletin of NLU "Law Academy named Yaroslav the Wise"*, 42, 81-95 [in Ukrainian].
4. Puhta, I. (2018). Problema ljudyny u postantropologichnomu diskursi [The problem of man in postantropological discourse]. *Visnyk L'vivs'kogo universytetu – Bulletin of Lviv University*, 2, 69-76. Serija: Filosofs'ki nauky [in Ukrainian].
5. Sodomora, P. (2019). Filosofija svobody v epohu rozuminnja [The philosophy of freedom in the age of understanding]. *Visnyk L'vivs'kogo universytetu – Bulletin of Lviv University*, 21, 42-52. Serija: Filosofs'ki nauky [in Ukrainian].
6. Chumakov, A. N., & Korolev, A. D. (2019). Uchit'sja byt' chelovekom v global'nom mire (k itogam HHIV Vsemirnogo filosofskogo kongressa) [Learning to be a man in the global world (to the outcome of the XXIV World philosophical congress)]. *Voprosy filosofii – Philosophy Issues*, 3, 15-22 [in Russian].
7. Frejd, Z. (2009). *Vvedenie v psihoanaliz [Introduction to Psychoanalysis]*. (G. V. Baryshnikova, Trans). Moscow: Azbuka [in Russian].
8. Jung, K. G. (1991). *Arhetip i simvol [Archetype and symbol]*. A. M. Rutkevich (Ed.). Moscow: Renessans [in Russian].
9. H'ell, L. A., & Zigler, D. Dzh. (2003). *Teorii lichnosti [Personality theories]*. SPb.: Piter. Serija: "Mastera psihologii" [in Russian].
10. Fromm, Je. (1998). *Begstvo ot svobody. Chelovek dlja sebja [Escape from Freedom. Man for Himself]*. Minsk: Popurri [in Russian].
11. Fromm, Je. (1988). *Puti iz bol'shogo obshhestva. Problema cheloveka v zapadnoj filosofii [Ways from a Large Society. The Problem of Man in Western Philosophy]*. (P. S. Gurevich, Trans). Ju. N. Popov (Ed.). Moscow: Progress [in Russian].
12. Jerikson, Je. (1996). *Identychnost': junost' i krizis [Identity: Youth and Crisis]*. (A. V. Tolstyh, Trans). Moscow: Progress [in Russian].
13. Frankl, V. (1990). *[Man's Search for Meaning]*. (L. Ja. Gozman, Trans). Moscow: Progress [in Russian].

-
14. Rodzhers, K. R. (1994). *Vzglyad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka [A Look at Psychotherapy. The Formation of Man]*. (E. I. Isenin, Trans). Moscow: Progress, Univers [in Russian].
 15. Ovsjannikova, O. A., & Chaborina, D. A. (2011). Osnovnye polozhenija individual'noj teorii lichnosti Al'freda Adlera [Key points of Alfred Adler's individual personality theory]. *Nauchnye zapiski OrelGIJeT – Scientific notes of Orel State University, 2 (nojabr')*, 424-428 [in Russian].
 16. Slobodjanjuk, L. (2006). Indyvidualizm jak zdijsnennja indyvidual'noi' svobody ljudyny. Shevchenkivs'ka vesna [Individualism as the exercise of individual freedom of man. Shevchenko's spring]: *materialy Mizhnarodnoi' naukovopraktychnoi' konferencii' studentiv, aspirantiv ta molodyh vchenyh, prysvjachenoi' 15-j richnyci nezalezhnosti Ukraïny – materials of the International scientific and practical conference of students, graduate students and young scientists on the 15th anniversary of Ukraine's independence. Is. IV*. O. K. Zakusylo (Ed.). Kyiv: Logos [in Ukrainian].

УДК 321.64:141.131

DOI: [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(129\)05](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(129)05)

КОШОВИЙ Ігор,

аспірант кафедри філософії, соціології та політології
Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: koshovoyihor0507@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6792-0261>

ІДЕЙНІ ДЖЕРЕЛА ТОТАЛІТАРИЗМУ У ФІЛОСОФІЇ ПЛАТОНА

Виявлено та проаналізовано ідейні джерела тоталітаризму у філософії Платона на прикладі діалогу ("Держава"). Зроблено висновок, що у системі "ідеальної" держави Платона виправдовуються основні ціннісні орієнтири "закритого" недемократичного суспільства. Виокремлено основні положення системи тоталітарної ідеології платонівської утопічної держави, в центрі якої ідея спільного блага, суспільного добробуту та щастя як мета державної політики. Водночас стверджується, що ідея "сильної руки" та патерналізму відповідає глибинним екзистенційним запитам людини.

Ключові слова: тоталітаризм, ідеальна держава, закрите суспільство, моральна чеснота, справедливість, спільне благо, свобода, щастя.

Кошевой И. Идейные истоки тоталитаризма в философии Платона. Выявлены и проанализированы идейные истоки тоталитаризма в философии Платона на примере диалога ("Государство"). Сделан вывод, что в системе "идеального" государства Платона оправдываются основные ценностные ориентиры "закритого" недемократического общества. Выделены основные положения системы тоталитарной идеологии платоновского утопического государства, в центре которой

© Кошовий І., 2020